

CSALA ILDIKÓ *festőrestaurátor*
KATEDRÁLIS SOMOGYORSZÁGBAN
DORFFMAISTER-FRESKÓK HELYREÁLLÍTÁSA

TMesztegnő, a kis belső-somogyi falu különleges értékeket rejt. Az 1746-ban alapított, tekintélyes ferences rendház tőszomszédságában felépített templom belsejének falait Dorffmaister István (1729–1797) festette ki. A második világháborúban súlyos károkat szenvedett egytornyú, hosszahajós épület szentélyének restaurálása 1996–97-ben kezdődött el a főoltárfülke mennyezeti freskóival. Öt év kényszerű szünet után 2002 márciusától novemberig Lehrbaum Gábor restaurátor irányításával fejezték be a kupoláig terjedő, csaknem nyolc méter magas, mintegy száz négyzetméter felületű apszist.

Stephan Dorffmaister, vagyis Dorffmaister István barokk festészetünk egyik leghatékosabb és legtermékenyebb alakja haláláig, 1797-ig Magyarországon élt és dolgozott

¶ Haydn és Mozart kortársa volt, s bár bécsi születésű, harmincas éveinek derekától Sopronban telepedett le. Stephan Dorffmaister, vagyis Dorffmaister István barokk festészetünk egyik leghatékosabb és legtermékenyebb alakja haláláig, 1797-ig Magyarországon élt és dolgozott. Pedig generációjának sok – hazánkban is dolgozó – neves tagja volt: Johann Bergl, Johann Lucas Kracker, Johann Ignaz Cimbál, Franz Anton Maulbertsch vagy Franz Sigrist neve egyaránt jól ismert a szakma és a közönség számára.

Dorffmaister a szerzetesrendektől kezdve kisebb-nagyobb világi megrendelőkön át városi és falusi közösségek megbízásainak is eleget tett

¶ Dorffmaister a Paul Troger nevével fémjelzett festőiskola képviselője öccsével, Johan Georg (vagy György) szobrással a bécsi Akadémián indult. Csaknem hét évtizedet átfogó életéről tudjuk, hogy kétszer házasodott, s kilenc gyermek atyja volt. Fiai közül hárman is követték mesterségét. Ő, bár sokat dolgozott, sőt korának ünnepelt művésze volt, vagyonra mégsem tett szert. Ennek egyik oka lehet talán, hogy míg például Maulbertschnek a magyar klérus vezetői alkották a mecénási körét, addig Dorffmaister a szerzetesrendektől kezdve kisebb-nagyobb világi megrendelőkön át városi és falusi közösségek megbízásainak is eleget tett. Így került kapcsolatba pályája elején a felvidéki származású gróf kéthelyi Hunyady családdal, amely a 18. század közepén költöztette a ferences rendieket mesztegnői uradalmába azzal a céllal, hogy megszervezzék a falu templomának építését. A rend itteni működésére II. József 1788-as, szerzetesrendeket eltörlő rendelete tett pontot. Később hosszú ideig irgalmas nővérek használták a kolostort, majd az államosítást és helyreállítást követően a jelenleg is működő iskolát helyezték el benne. Az 1750-es alapkövetel után maga a templom 1756-ra készült el. Méreteit és díszítését tekintve joggal tekinthetjük

A szentély falképe restaurálás közben

a veszprémi egyházmegye egyik legszebb, legjelentősebb szerzetesi templomának. Impozáns belső tere még romos állapotában is mély hatást gyakorol látogatójára. Jellemző módon, a régió jelenlegi politikai életének egyik prominense, országgyűlési képviselő a kapun belépve ekként fejezte ki csodálatát: „Hiszen ez egy katedrális!” Valóban nem mondhatunk mást, hiszen az ismeretlen építőmesterek is kitűnő munkát végeztek, ám a koronát a valószínűleg kevés segéddel dolgozó Dorffmaister István tette fel a remekműre.

¶ Az összhatás azt sugallja, hogy itt egy egységes, már a késő barokk stílusjegyeit hordozó, átgondolt és az építmény egészére kiterjedő építészeti és ikonográfiai program valósult meg. A két és fél méter mély szentély látszarchitektúrájának négy lizénája közül a szélsők támasztják alá a diadalívyszerű hevedert, melyen a donátor, báró Hunyady Nepomuki János és felesége, báró Haller Erzsébet keretbe foglalt címerpárja díszel. A festett fülkékben két magyar szent, balról Szent István, jobbról Szent László, Dorffmaister legkedveltebb alakjai grisaille technikával készült, életnagyságú szobor benyomását keltő falképei láthatók. Ezek az ábrázolások fontos helyet foglalnak el a mester oeuvre-jében. A szentély kagylóboltozatát egy Szentháromság-kompozícióval zárta le, mintegy megnyitva ezzel a teret a mennyei szféra feltárulásához. A főoltárhoz négy – északról és délről két-két – ugyancsak 770 centiméter magas melléktőlár csatlakozik. A kegyúri templomokban egyáltalán nem szokatlan módon a fent említett adományozó házaspárra utal a Nepomuki Szent János-főoltár és az oldalfülkékben elhelyezett oltárok közül a Szent Erzsébet-oltár, ezen kívül a Szent Antal-oltár az alapító, Hunyady Antalnak állít emléket.

¶ Jóllehet a melléktőlárok még viselik a háborús belövések nyomait, a szigetelés mostanáig tartó megoldatlansága miatt a penészgomba ugyancsak nagy károkat okozott, ezért a falak nagy részét lemeszelték. Ezek kutatása és helyreállítása egy következő restaurálási ütem feladata lesz. Itt jegyezzük meg, hogy a műemléki összefüggések szakszerű feltárásával fény derülhetne művészettörténészek azon sejtésére, miszerint a rokokóba hajló mesztegnyői belső falfestés sok rokonságot mutat a sümegi plébániatemplomával, amely Maulbertsch munkája, és tizenöt évvel megelőzi az 1772-re datált mesztegnyői freskókat.

¶ Ezen a ponton térjünk vissza Dorffmaister ígéretesen induló pályáivére. 1760-ban éppen Maulbertsch oldalán találjuk a kromsieni (Kroměříž) érseki rezidencia díszítésén, miután pályatársa 1757–58 folyamán már elkészült az említett, európai mércével mérten is jelentős mennyezet- és falképsorozatával Sümegen. A rá következő évben Dorffmaister már Türrjén tevékenykedik a premontreiek ma is lenyűgöző templomában. Ezzel kezdődik meg az az egész Dunántúlt behálózó sorozat, melynek következő állomása a sárvári várkastély díszterme, majd

a festett fülkékben két magyar szent, balról Szent István, jobbról Szent László, Dorffmaister legkedveltebb alakjai grisaille technikával készült, életnagyságú szobor benyomását keltő falképei láthatók

a rokokóba hajló mesztegnyői belső falfestés sok rokonságot mutat a sümegi plébániatemplomával, amely Maulbertsch munkája

Szent László alakja restaurálás előtt és után

a Gutatöttös (ma Rábatöttös) és Zsennye határán található Szent Cecília-templom lesz. Közvetlenül ezután kerül sor a mesztegyői munkálatokra, melyet még számos hasonló léptékű megbízás követ (Császári [ma Császár], Balf, Nova, Kenyeri, Kemenesszentpéter és -szentmihályfa, Toponár, Kiskomárom [ma Zalakomár], Sopron, Szentgotthárd, Celldömölk, Nyúl, Szigetvár, Mohács, Szombathely, Gyórá és nem utolsósorban székhelye, Sopron). Mindezek mellett további főúri és köznemesi kastélyok díszítését is teljesítette (Ligvánd [Nebersdorf], Füles [Nikitsch], Hegyfalú, Nagycenk, Alcsút).

¶ A szentély helyreállításának előző projektjétől megörököltük az immár egy szinttel lejjebb bontott, de így is háromemeletes, helybéliel által ácsolt, stabil és biztonságos állványzatot. Ez utóbbi tény hangsúlyozásának a közelmúltban történt, két restaurátor életét követelő, tragikus egri állványösszeomlás ismeretében van különös jelentősége. Munkánk befejezése után a helyi mesterek nem gesztusának tekintettük, hogy az állványzat hatalmas gerendáinak elbontásakor egyetlen karcolást sem ejtettek a kész falon. Nem így a megépítésekor. Az átvételi állapot felmérése alkalmával ugyanis megállapítottuk, hogy a falsérülések jó része az állványépítés, illetve a kupola elkészülte utáni bontás során keletkezett. Megállapítást nyert továbbá a párkányzat alatti falréteg (jelen munkafelületünk) porlékony volta, aminek következtében feltűnő főleg a seccotechnikával készült ornamensek festék- illetve vakolatrétegének pergése.

a falsérülések jó része az állványépítés, illetve a kupola elkészülte utáni bontás során keletkezett

¶ Első lépésben vegyi és mechanikus úton meg kellett tisztítanunk a teljes falfelületet a ráakódott szennyeződésektől. Így képet kaptunk a leginkább veszélyeztetett területekről, ahol is úgynevezett mélységi konzerválást alkalmaztunk. Eközben állandó szellőztetéssel biztosítottuk a megfelelő klimatikus viszonyokat. Csak így vált lehetővé az injektálással rögzített, meglazult, elvált, sokszor a téglázatig megsemmisült részek fertőtlenítésének, előkonzerválásának elvégzése. A következő, felületkiegészítési munkafázisban az eredetivel megegyező rétegvastagság elérése volt a fő cél. A falazat tövéből induló vizesedés időközbeni megállítása ellenére a templom továbbra is hajlamos maradt a nedvedésre. Emellett sajnos a villanyvezeték beszerelésekor cementet használtak, ami teljességgel kerülendő a műemléki helyreállításokor.

sajnos a villanyvezeték beszerelésekor cementet használtak, ami teljességgel kerülendő a műemléki helyreállításokor

¶ Ezután a letisztított és mélységileg rögzített falfelület teljes festékrétegét is konzerválni kellett. Ennek alapvetően három oka van: a porladó festékszemszék rögzítése, védőbevonat képzése a keletkezett hiányok kittelése, valamint a megfelelően beállított fénytörés mellett a freskó színvilágának harmonikus egységet kölcsönző effektus elérése, amely nélkülözhetetlen az esztétikai helyreállítás megoldásához.

Munkánk befejezése után a helyi mesterek nemes gesztusának tekintettük, hogy az állványzat hatalmas gerendáinak elbontásakor egyetlen karcólást sem ejtettek a kész falon.

*Dorffmaister
festésmódja
az egész
templombelsőnek
élénkséget,
légiességet,
gazdagságot
kölcsonöz,
mély távlatú
térrendezésével
pedig szinte
a falakon
túlra terjeszti
mondanivalóját*

¶ A restaurálási munka tulajdonképpeni leglátványosabb része ezután következett.

A rekonstruált falfelületeken az illeszkedő retusálást alkalmaztuk, különbséget téve a freskótechnikával készült figurális és a száraz vakolatra (secco) felvitt ornamentális festések között. Csakúgy, mint a kupola kompozícióján, az apszis oldalfalán is a rokokóra jellemző könnyedség, finomság uralkodik mind az ecsetkezelésben, mind a színek alkalmazásában. Dorffmaister festésmódja az egész templombelsőnek élénkséget, légiességet, gazdagságot kölcsönöz, mély távlatú térrendezésével pedig szinte a falakon túlra terjeszti mondanivalóját. Az architektonikus elemek, a szent királyok szoboralakjai, a füzérekkel, virágcsokrokkal ékesített ornamentális, copf stílusú díszítmények mind-mind mozgásban vannak. A rövidülések merészsége, a két alak tartása, a meleg színhangulat az ünnepélyesség, a kellem és a báj érzetét kelti. Ragyogó sárgák, zöldek árnyalatai uralkodnak, fehér, világoskék, rózsaszín foltokból álló finom tónus ömlik el a lendületes ecsetvonások nyomán. Természeti részletei, mint például a virágok a barokk-rokokó színkeverésének remekei. Helyenként a nedvesség rontott rajtuk, de sok részlet a maga eredeti pompájában szinte vezette a restaurátorok kezét.

*majdnem minden
nagyobb munkáján
újabb és újabb
problémák
foglalkoztatták*

¶ Dorffmaister egyéniségének jellemző vonása, hogy a részletekben sokszor ismétli ugyan önmagát, de majdnem minden nagyobb munkáján újabb és újabb problémák foglalkoztatták. E korainak tekinthető művén is felfedezhető a későbbi érett, nagy történelmi kompozícióiban kiteljesedő térképzés és a jól megválasztott színharmónia. Szereplői valami természetfeletti fényben úsznak, eksztatikus, egyszerűségi áhítatos hangulatot tükrözve a néző felé.

¶ Sajnos hazai műemléki koncepciókban a barokk emlékek viszonylagos bősége folytán a középkori maradványok elsőbbséget élveznek, ilyenformán az utolsó pillanatig a háttérben maradnak a mesztegnyőikez hasonló értékeink. Pedig megmentésük nagyon fontos lenne addig, amíg nem késő.

¶ Kilenc hónap elteltével, amikor részünkről az utolsó ecsetvonás is felkerült a falra, együtt örültünk a mesztegnyőiekekkel, titokban remélve, hogy a falu ezután nem csupán az utóbbi időben népszerű gólya- és rétesfesztiváljáról lesz híres. A Somogyba vetődő jó, ha megtudja, itt Dorffmaister István hagyta kézjegyét, aki osztrák származása ellenére a magyar nemzeti érzés hiteles megszólaltatója lett, előfutáraként az oly sokat dicsőített 19. századi történelmi festészetünknek.

